

BĂTĂLIA NAVALĂ DIN GOLFUL ABUKIR (1-3 AUGUST 1798)

Dr. Olimpiu Manuel GLODARENCO, Ionel Dan CIOCOIU*

The Battle of Aboukir Bay (1–3 August 1798)

Abstract: In 1798, General Bonaparte had sought to invade Egypt, as the first step in a campaign against British India, in an effort to drive Britain out of the French Revolutionary Wars. As Bonaparte's fleet crossed the Mediterranean, it was pursued by a British force under Rear-Admiral Horatio Nelson, sent from the British fleet in the Tagus, to establish the purpose of the French expedition and defeat it. For more than two months, Nelson chased the French, on several occasions only missing them by a matter of hours. Bonaparte, aware of Nelson's pursuit, enforced absolute secrecy about his destination and was able to capture Malta and then land in Egypt without interception by the British force. The Battle of the Nile (also known as the Battle of Aboukir Bay), 1–3 August 1798, was the climax of a naval campaign that had ranged across the Mediterranean during the previous three months, as a large French convoy sailed from Toulon to Alexandria, carrying an expeditionary force under General Napoleon Bonaparte. The French were defeated by the British forces led by Rear-Admiral Sir Horatio Nelson. The battle reversed the strategic situation in the Mediterranean, allowing the Royal Navy to assume a dominant position it retained for the rest of the war. It also encouraged other European countries to turn against France, and was a factor in the outbreak of the War of the Second Coalition. Bonaparte's army was trapped in Egypt, and Royal Navy dominance off the Syrian coast contributed significantly to its defeat at the Siege of Acre in 1799, that preceded Bonaparte's return to Europe. Nelson, who had been wounded in the battle, was proclaimed a hero across Europe and was subsequently made Baron Nelson, although he was privately dissatisfied with his rewards. His captains were also highly praised, and would go on to form the nucleus of the legendary Nelsonic “Band of Brothers”.

Keywords: Abukir, attack, Brueys, fleet, fight, ship, Napoleon, Nelson, cannon, Royal Navy

În după amiaza zilei de 1 august 1798, veghea din gabia navei HMS ZEALOUS zărea flota franceză la ancoră în Golful Abukir. Semnalul a fost trimis tuturor navelor și, potrivit lui Sir Edward Berry, comandantul navei amiral VANGUARD, la bordul căreia se afla însuși Nelson, *un sentiment de bucurie părea că umple pieptul fiecăruia om de la bord, la vederea inamicului*¹. Era sfârșitul unei urmăriri care fusese începută de contraamiralul Nelson încă din luna mai, de când intrase, din nou, în Mediterana, după o absență de optsprezece luni. Rând pe rând,

* Cpt. cdor. conf. univ. dr. Directorul Muzeului Marinei Române; Cdor, Comandamentul NATO Napoli, Italia.

¹ Ernle Bradford, *Nelson: The Essential Hero*. Wordsworth Military Library, 1999, p. 237.

trecuse prin Sardinia, Elba, Citta Vecchia, Napoli, Sicilia și Alexandria pentru ca să se întoarcă din nou în Sicilia, iar succesul să îi suradă, în sfârșit, în Egipt. Urmărirea fusese cu atât mai dificilă cu cât acesta nu dispunea de baze în Mediterana, iar aliații Angliei în zonă lipseau cu desăvârșire².

Însăși flota era una constituită în contradicție cu standardele vremii. Niciuna dintre navele comandant nu era cu trei punți. Chiar comandantul flotei, amiralul Earl of St. Vicent, se afla la bordul unei nave relativ mici, cu 74 de tunuri la bord, aceasta datorită faptului că navele cu 98 sau 100 de tunuri erau considerate nave cu viteză mică care împiedicau manevra rapidă în caz de angajament. De asemenea, lipseau fregatele (acestea fuseseră detașate de flotă datorită unui incident produs la începutul campaniei de urmărire a flotei franceze) care erau, datorită vitezei și manevrabilității lor, folosite pentru cercetare și căutarea inamicului³. În ajunul bătăliei, Nelson scria: *Lipsa de fregate a dus și poate duce, din nou, la pierderea contactului cu flota franceză!*⁴ Însă, navele cu 74 de tunuri se dovedeau a fi principala forță de care dispunea, datorită atât puterii de foc cât și manevrabilității, calități care le faceau folositoare atât pe timpul luptei cât și pe timpul urmăririi inamicului. Pe lângă cele treisprezece nave cu 74 de tunuri, flota engleză mai dispunea de o navă cu 50 de tunuri, HMS LEANDER. Acest tip de navă era produsul nereușit al epocilor trecute, care nu avea nici capacitățile unei fregate, dar nici nu putea fi folosită corespunzător pe timpul angajamentului datorită mărimii sale reduse (chiar dacă, pe timpul înclășării, LEANDER s-a comportat admirabil). În afară de acestea mai era o navă bric, MUTINE, care s-a dovedit a fi prea mică pentru a fi folosită eficient pentru recunoaștere⁵.

Escadra franceză era comandată de viceamiralul François-Paul Brueys d'Aigalliers. Acesta avea în subordine treisprezece nave de linie, tot atât ca și Nelson. Însă, puterea de foc era considerabil superioară, având în vedere nava L'ORIENT, cu trei punți și 120 de tunuri, trei nave cu 80 de tunuri și nouă cu 74 de tunuri. Incluzând fregatele, dispunea de puterea de foc a 1.196 de tunuri, pe când Nelson avea numai 1.012. Dacă echipajele navelor ar fi fost complete, atunci comandantul britanic ar fi avut în subordine 8.063 de oameni, iar Brueys 11.230⁶.

Însă, avantajul uman a fost anulat de mai mulți factori. Efectul disruptiv al Revoluției asupra marinei franceze, precauția exagerată a amiralilor francezi din ultimul secol, încrederea și profesionalismul marinarilor britanici și, nu în ultimul rând, tactica și însușirile de comandant ale lui Nelson, au contribuit pe deplin la stabilirea rezultatului luptei.

² William Laird Clowes, *The Royal Navy, A History from the Earliest Times to 1900*, vol. IV, Chatham Publishing, 1997, pp. 285-286.

³ *ibidem*, p. 291.

⁴ Juan Cole, *Napoleon's Egypt; Invading the Middle East*, Palgrave Macmillan, 2007, p. 119.

⁵ William Laird Clowes, *op. cit.*, p. 296.

⁶ Peter Padfield, *Nelson's War*, Wordsworth Military Library, 2000, pp. 158-159.

Brueys părăsise Toulon-ul în mai 1798 aproape în același timp cu Nelson, care intra în Mediterana. Escadra sa constituia gruparea de escortă a unui convoi de peste o sută de nave, la bordul cărora se îmbarcase armata comandată de noua stea a armatei franceze, generalul de 29 de ani Napoleon Bonaparte. Profitând de avantajul lipsei britanicilor din Mediterana, Bonaparte hotărâse să atace Egiptul pentru a deschide o nouă rută spre India și Orient. Englezii bănuiau ceva despre planurile franceze, dar nu au putut ghici destinația forțelor. Napoleon a profitat de surpriză și, după ce și-a refăcut forțele în Italia, a cucerit Malta de la cavalerii Ordinului Sfântul Ioan, a debarcat în Egipt și a înfrânt armatele mamelucilor în Bătălia de la Piramide, pe 27 iulie 1798⁷.

Escadra franceză a ocupat o poziție avantajoasă în Golful Abukir. Inspirat de tacticile lordului Hood folosite la Frigate Bay în 1782, amiralul francez a așezat navele în unghi obtuz, în fața golfului. Această dispunere îi oferea, în condiții normale, posibilitatea lovirii din prova a inamicului care se apropia, cu toate tunurile dintr-un bord. Numai că acest avantaj era posibil în condițiile Caraibelor, unde vânturile erau constante ca direcție, în timp ce în Mediterana vânturile erau schimbătoare, permițând inamicului apropierea din orice direcție. Mai mult, manevra de ancorare s-a executat cu o singură ancoră, ceea ce făcea ca navele să-și schimbe poziția în funcție de vânt, eliminând avantajul formației de ancorare. Ambosarea navelor, adică ancorarea lor cu două ancore, ar fi permis păstrarea poziției acestora, astfel încât să fie orientate cu toată artileria dintr-un bord spre inamic. De asemenea, distanța era prea mare între navele din formația de ancorare și între acestea și apele cu adâncimi mici dinspre vestul golfului. Dar, mai presus de toate, amiralul francez nu a dat importanța cuvenită recunoașterii permanente. Parte din fregatele avute la dispoziție au fost ancorate înăuntrul golfului, în loc să fie folosite pentru căutarea navelor engleze înspre larg. Drept rezultat, navele franceze au fost luate prin surprindere. Mai mult decât atât, parte din echipajele acestora se afla la mal, în căutare de apă și provizii, atunci când navele lui Nelson și-au făcut apariția⁸.

Relația lui Nelson cu căpitanii săi a fost cheia sistemului tactic. Dacă amiralii mai în vârstă erau rigizi în ceea ce privește inițiativele subordonaților, de pe urma cărora rezultau situații încordate, improprii coordonării luptei, Nelson privea către căpitanii săi ca la membrii unei „frății de arme”. Avea încredere în ei și le stimula inițiativa. Unul din căpitanii săi, Berry, povestea că *atunci când vremea era potrivită, toți căpitanii erau chemați la bordul lui HMS VANGUARD unde Nelson discuta cu ei modalitățile cele mai bune de atac și le expunea diferite planuri de acțiune în cazul întâlnirii cu inamicul... Așadar, toți erau la curent cu intențiile amiralului, pe mai multe variante posibile. Acest lucru avea să-și dovedească importanța pe timpul alegerii modalității de acțiune înainte de bătălie*⁹.

⁷ Juan Cole, *op. cit.*, p. 132.

⁸ Oliver Warner, *The Battle of the Nile*, B. T. Batsford, London, 1960, pp. 87-93.

⁹ L. Kennedy, *Nelson and his Captains*, London, 1975, p. 174.

La vederea navelor franceze, Nelson a hotărât să atace imediat, în ciuda apropierii serii și a pericolelor unui atac de noapte. El a ales să lovească capul formației de ancorare din partea de vest a golfului. Escadra a format, imediat, o linie de luptă aproximativă, cu GOLIATH, de sub comanda căpitanului Thomas Foley, în frunte și cu VANGUARD, pe care se afla Nelson, la mijlocul liniei. Foley, având și norocul de a reuși să observe pe lumină dispozitivul francez, a sesizat, imediat, punctul slab al acestuia. Datorită ancorării cu o singură ancoră, navele franceze au păstrat loc pentru eventuala rotire pe ancoră, la schimbarea vântului. Această distanță permitea intrarea navei sale printre nava franceză LE GUERRIER și zona apelor mici de la coastă. La 18.15, conform jurnalului de bord, GOLIATH a reușit să treacă prin prova navei LE GUERRIER¹⁰.

Nu se poate ști cât din manevră a fost planificată de Nelson și cât, mai de grabă, a fost inițiativa lui Foley. Cert este că decizia lui a fost, mai degrabă, inspirată de ceea ce Foley credea că Nelson ar fi așteptat de la el. În orice caz, manevra și-a pus amprenta pe desfășurarea ulterioară a luptei. Confuzia începea să se instaleze în rândurile francezilor. Un marinar de la bordul lui GOLIATH raporta, cu nedisimulată bucurie, că *la trecerea prin prova lui LE GUERRIER se putea vedea că tunurile de pe punțile inferioare nu erau pregătite de tragere, iar pe punțile superioare domnea dezordinea*¹¹. Intenția lui Foley a fost să ancoreze aproape de LE GUERRIER pentru a îi da lovitura de grație dar, datorită unei manevre greșite, a sfârșit prin a se afla lângă următoarea navă franceză ancorată, LE CONQUERANT. În urma lui GOLIATH, ZEALOUS, de sub comanda căpitanului Hood, s-a strecurat, ea, în poziția urmărită inițial de Foley. Cea de a treia navă engleză, CULLODEN, s-a pus pe uscat în timp ce încerca să treacă printre LE GUERRIER și țăr¹². Următoarele nave însă, AUDACIOUS, ORION și THESEUS, adoptând aceeași tactică ca și GOLIATH, au ancorat lângă cea de a treia, a patra și a cincea navă din linia franceză. Fregata franceză SERIEUSE, care se afla la tribordul navelor engleze, a fost lovită și s-a pus pe uscat, fiind prima victimă din rândul navelor franceze. Imediat, navele au trecut la lupta de la mică distanță. ZEALOUS a distrus cu artileria, în mai puțin de douăzeci de minute, toate catargele lui LE GUERRIER, chiar când soarele își arunca ultimele raze peste apele golfului¹³.

Între timp, și VANGUARD a intrat în linia franceză. Nelson a decis să nu treacă printre prima navă și țăr, și a ales să spargă formația franceză prin tribordul celei de-a treia nave franceze, SPARTIATE. Alte cinci vase engleze au adoptat aceeași tactică, astfel că BELLEROPHON s-a găsit, subit, singur împotriva navei amiral franceze, L'ORIENT. Lupta era inegală și, imediat, BELLEROPHON a pierdut două catarge, dar SWIFTSURE i-a venit în ajutor. Mica navă LEANDER a adoptat o altă tactică. Sesizând faptul că PEUPLE

¹⁰ C. Lloyd, *The Nile Campaign*, Newton Abbot, 1973, pp. 157-159.

¹¹ Oliver Warner, *op. cit.*, pp. 135-142.

¹² *ibidem*, p. 143.

¹³ *ibidem*, p. 144.

SOUVERAIN, a cincea navă franceză, încerca să iasă din formație lăsând spațiul necesar, s-a poziționat astfel încât să lovească prova navei FRANKLIN și pupa navei AQUILON fără a putea fi atinsă de artileria celor două. Ultima navă engleză care a intrat în acțiune a fost ALEXANDER, care a tăiat linia franceză prin pupa navei L'ORIENT¹⁴.

Astfel, primele opt nave din linia franceză au fost devastate de focul concentrat a treisprezece nave engleze. Numărul pierderilor a fost considerabil, însuși amiralul Brueys și căpitanii celor opt nave fiind uciși. De partea cealaltă, Nelson a primit o schijă în frunte, pe partea stângă, care i-a desprins carnea și pielea fără să îi afecteze scalpul. Partea de piele smulsă atârna peste ochiul teafăr, cel stâng (cel drept îl pierduse în Corsica), ceea ce l-a făcut să creadă că rana era gravă. Transportat sub punte, a fost analizat de chirurg care l-a asigurat că rana nu era foarte gravă. De acum înainte, marele amiral nu și-a mai pieptănat părul spre spate, așa cum a fost immortalizat de pictorul Abbot în timpul convalescenței după amputarea brațului drept, în 1797, ci a căutat să mascheze, cu părul, cicatricea rămasă pe frunte¹⁵.

La orele 21.00, LE GUERRIE și CONQUERANT s-au predat, PEUPLE SOUVERAIN s-a pus pe uscat, iar alte două nave franceze au fost, practic, anihilate¹⁶.

Apoi, a venit momentul care a rămas în memoria tuturor participanților – explozia navei amiral L'ORIENT. Angajată de mai multe nave britanice, aceasta se afla în flăcări de ceva vreme. În jurul orei 22.00, focul a ajuns la magaziiile de muniții, iar nava a sărit în aer. *A fost o explozie formidabilă* nota comandantul HMS VANGUARD, căpitanul Berry. Șocul s-a simțit inclusiv în cala lui GOLIATH, unde echipajul credea că pupa propriei nave a explodat, până la aflarea veștii că, de fapt, nava franceză aflată în apropiere a fost pulverizată¹⁷.

Toate navele franceze, începând cu L'ORIENT, care fuseseră ancorate spre coastă, erau scoase din luptă. Celelalte patru nave din linie care rămăseseră neatinsse nu au făcut nimic pentru a sări în ajutorul celorlalte, dar nici pentru părăsi locul luptei și a se salva. Oboseala puna stăpânire pe marinarii englezi după șase ore de înclăștare, unii dintre ei adormind la posturi. Ordinele venite, însă, de sub puntea lui VANGUARD, unde Nelson zăcea rănit, erau pentru ZEALOUS, THESEUS și GOLIATH. Acestea au fost îndreptate spre celelalte nave franceze care nu fuseseră angajate. MERCURE s-a predat curând, TIMOLEON, care era ultima în linie, s-a pus pe uscat sub tirul tunurilor de pe THESEUS, iar GUILLAUME TELL și GENEREUX au reușit să scape. Alte două fregate franceze au fost scufundate, iar două au scăpat cu fuga¹⁸.

¹⁴ Peter Padfield, *op. cit.*, pp. 178-184.

¹⁵ Oliver Warner, *op. cit.*, pp. 188-194.

¹⁶ *ibidem*, p. 197.

¹⁷ *ibidem*, p. 199.

¹⁸ Peter Padfield, *op. cit.*, pp. 237-243.

A fost cea mai decisivă victorie din epoca velierelor. Francezii au pierdut unsprezece nave din cele treisprezece aflate în linie, șase distruse și cinci capturate. Trei dintre cele capturate au fost încorporate, ulterior, marinei britanice, iar FRANKLIN, redenumită CANOPUS, a servit ca model pentru construcția navelor britanice cu 80 de tunuri, pentru următorii 20 de ani. Ambele părți au avut pierderi umane grele. 218 britanici au fost uciși, inclusiv căpitanul de pe MAJESTIC, împreună cu alți cincisprezece ofițeri; 677 au fost răniți, inclusiv Nelson și căpitanii de pe ALEXANDER, ORION și BELLEROPHON. Pierderile franceze au fost mult mai mari. Nu se cunoaște numărul exact, dar Nelson a estimat la 5.225 numărul oamenilor luați prizonieri, înecați, arși sau dispăruți¹⁹.

Din punct de vedere strategic, Anglia a obținut, practic, controlul asupra Mediteranei. Napoleon Bonaparte a rămas izolat în Egipt, fiind silit să recunoască că, deși se afla încă în ofensivă pe uscat, campania era compromisă. Flota franceză, care putea să reclame o victorie strategică după a treia Bătălie de la Ushant (1794), cunoscută și sub numele de *Glorious First of June* în istoriografia engleză sau *Combat de Prairial* în cea franceză, a fost, de această dată, literalmente distrusă. Istoricii francezi o numesc “o înfrângere absolută, fără apel”, cu consecințe strategice dezastruoase pentru perioada imediat următoare²⁰.

Nelson era deja celebru după bătăliile de la Cap Saint Vicent și Teneriffe, dar bătălia de pe Nil i-a adus faima la un nivel fără precedent. A fost prima sa victorie aflându-se la comanda unei flote. Acesta a primit titlul de baron dar, mai mult decât atât, a confirmat sistemul nelsonian²¹. Conducerea inspirată, abilitatea de a instrui comandanți și de a le delega autoritatea în cazul unor decizii tactice cruciale, în toiul luptei, și asumarea unor riscuri calculate care să facă bătălia nu numai decisivă, dar și devastatoare pentru inamic, au fost principalele atuuri ale marelui amiral. Nu gesturi dramatice, nu ocheanul dus la ochiul lipsă sau semnalele memorabile au rămas în conștiința contemporanilor, ci curajul personal, decizia tactică hotărâtoare și sprijinul permanent al căpitanilor săi. Această rețetă a succesului a fost folosită și în anii următori, la Copenhaga și Trafalgar, dar marea victorie din Golful Abukir nu a fost, niciodată, egalată.

¹⁹ *ibidem*, p. 257.

²⁰ Juan Cole, *op. cit.*, p. 279.

²¹ Peter Padfield, *op. cit.*, pp. 259-261.